

2. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2015 рік. – Державна служба статистики України, 2016.

3. Воронін В. С. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: монографія / В. С. Воронін. – Київ: Вид-во УАДУ, 2002. – 392 с.

4. Гражевська Н. Компаративний підхід до аналізу глобальної конкурентоспроможності національних економік [Електронний ресурс] / Н. Гражевська // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2014. – № 1 (28). – С. 15–24. – Режим доступу: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2014_28_2/zb28_2_02.pdf

5. Гришова І. Ю. Визначення рівня економічної стійкості підприємств на основі показників ефективності / І. Ю. Гришова, О. В. Глушко, М. Ю. Щербата // Економічний часопис – XXI. – 2015. – № 155(11–12). – С. 82–86.

6. Загурський О. М. Вплив неформальних інститутів на ефективність державної аграрної політики / О. М. Загурський // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 8 (170). – С. 119–124.

7. Концепція Державної цільової економічної програми впровадження в агропромисловому комплексі новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції на період до 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1650-2009-p>

8. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16822>

9. Митяй О. В. Державне регулювання розвитку агроформувань в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Митяй, О. М. Галицький, О. В. Николук // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2017. – Вип. 4. – С. 20–25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2017_4_5

10. Наумов О. Б. Механізм державно-приватного партнерства як інструмент стабілізації інвестиційного процесу / О. Б. Наумов, С. С. Стоянова-Коваль // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. – № 6. – С. 98–105.

11. Gryshova I. Ju. The mechanism for implementing the functions of consumerism in market conditions / I. Ju. Gryshova, A. O. Yanchuk, T. L. Shestakovska // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 1 (9). ч. 1. – С. 93–101.

**Гнатъєва Тетяна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування Одеського державного аграрного університету.*

**Давидюк Олександр Олександрович – кандидат економічних наук, викладач Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія».*

Стаття надійшла до редакції 4 листопада 2017 р.

УДК 351.824

Олександр Наумов *
Світлана Стоянова-Коваль *

МЕТОДОЛОГІЧНІ КОНТУРИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У статті сформульовано авторський погляд на методологічні засади державного регулювання розвитку соціально-економічних систем із дотриманням умов соціально-економічної безпеки. Обґрунтовано методичний інструментарій оцінки стратегічних перспектив соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: соціально-економічна система, державне регулювання, стратегічне планування, методологія, метод.

Наумов А. Б., Стоянова-Коваль С. С. Методологические контуры государственного регулирования развития и безопасности социально-экономических систем.

В статье сформулирован авторский взгляд на методологические основы государственного регулирования развития социально-экономических систем с соблюдением условий социально-экономической безопасности. Обоснован методический инструментарий оценки стратегических перспектив социально-экономического развития страны.

Ключевые слова: социально-экономическая система, государственное регулирование, стратегическое планирование, методология, метод.

Naumov O. B., Stoyanova-Koval S. S. Methodological contours of state regulation of development and security of socio-economic systems.

The author's views on the methodological foundations of state regulation of the development of socio-economic systems are formulated in the article with observance of the conditions of social and economic security. The methodical tool for assessing the strategic prospects of the country's social and economic development is substantiated.

Keywords: socio-economic system, state regulation, strategic planning, methodology, method.

Постановка проблеми. Основною ціллю довгострокової політики української держави повинне бути забезпечення сталого економічного розвитку та дотримання вимог соціально-економічної безпеки. Без цього неможливо гарантувати підйом рівня життя населення, вирішити соціальні проблеми, встановити і зміцнити економічний і політичний авторитет країни у світовому співтоваристві.

Сьогодні в умовах розвинених товарних та фінансових ринків, інтернаціоналізації інформаційного простору, структура соціально-економічних систем ускладнюється, вони переходять на якісно новий етап розвитку, коли в умовах жорсткої конкуренції розробка стратегій потребує не просто виконання комбінації запланованих дій, але й швидких рішень щодо адаптації до непередбачених ситуацій із дотриманням вимог соціально-економічної безпеки як умови якості життя населення. У цій ситуації особливу актуальність набувають дослідження, спрямовані на розробку цілісного підходу до оптимізації механізмів й інструментів інституційного регулювання соціально-економічних систем в умовах нестабільного зовнішнього середовища, пошук та становлення оптимальних форм інституційного устрою соціально-економічних виробничих систем, ефективно працюючих механізмів операційних систем, нових методів взаємодії у внутрішньому та із зовнішнім середовищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій [1–16] показує, що чисельність наукових джерел, присвячених розвитку соціально-економічних систем різних рівнів (підприємств, регіонів, держав), постійно збільшується, що свідчить про зростання інтересу до проблеми і поглиблення розуміння процесу соціально-економічного розвитку.

Втім, в сучасних умовах розвитку господарства України досягнення економічної думки відповідають лише на певне коло питань, пов'язаних зі специфікою тієї або іншої соціально-економічної системи. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність дослідження методологічного апарату розвитку соціально-економічних систем для орієнтації їх на сучасні потреби вітчизняної практики з урахуванням її специфіки.

Вступ вітчизняної економіки та суспільства на шлях реформування, їх розвиток у руслі загальносвітових тенденцій та напрямів обумовлює необхідність їх аналізу й урахування в процесі реалізації форм розвитку конкретних соціально-економічних систем.

Метою статті є дослідження методологічних засад державного регулювання розвитку соціально-економічних систем із дотриманням умов соціально-економічної безпеки.

Розвиток – це необоротний, спрямований та закономірний процес змін, що відбуваються на всіх рівнях системи; це єдність процесів прогресу та регресу, що набуває форми еволюції та революції, які послідовно змінюють один одного на протязі тривалого періоду часу [5].

Роздуми науковців про різні періоди суспільного розвитку дозволяють пояснити різноманітні стадії розвитку різнорівневих організацій (наприклад, трансформації держав;

науково-технічні й соціально-економічні перетворення) [6; 7]. Дослідження перспективного розвитку не обмежується використанням передбачення, виділенням пріоритетів та правильною розстановкою сил. Необхідно розуміти еволюцію об'єкта, здійснити глибокий науково-практичний аналіз минулого досвіду і не загубитися у кількості нових літературних джерел, що активно збільшується.

Єдиного простого визначення розвитку усіх систем не існує, не існує також єдиного глобального плану розвитку, але, тим не менш, необхідно сформувати певну думку і конкретні методичні прийоми здійснення продуманого порядку для соціально-економічного розвитку.

У реальному світі неминуче присутні прогнозування і необхідність адаптації. Добре методично продумані рішення по реалізації розвитку іноді формуються у непродуману модель розвитку. Тобто побудована послідовно стратегія розвитку при реалізації вибудовується у нову його форму. Створення обґрунтованого механізму реалізації перспективного розвитку є необхідним, але в процесі його реалізації не виключене корегування деталей, стадій, процесу в цілому.

Процес соціально-економічного розвитку являє собою циклічний процес, що складається з послідовних стадій, реалізація яких забезпечується принципами мотивації, планування, створення і контролю. Побудова моделі розвитку – це спроба досягнення відповідності внутрішніх та зовнішніх можливостей системи.

Не існує конкретних універсальних законів розвитку, а отже не може існувати й універсального підходу до формування стратегії розвитку всіх соціально-економічних систем. Процес формування стратегії розвитку повинен спиратися перш за все на особливості розвитку економіки країн, галузей, організацій.

Існує множина рецептів формування стратегій підприємств, їх об'єднань і галузей, але стратегії повинні враховувати специфічні позиції конкретної галузі, її культуру, можливості у певний момент функціонування у ринкових умовах, достатньо продуману та опрацьовану перспективу. Ефективність і правильність вибору стратегії підтверджується стабільністю і опором безладдю.

Створення інструменту розвитку – стратегії, є складним, відповідальним і індивідуальним рішенням для конкретного суб'єкта. Оскільки стратегія соціально-економічного розвитку динамічна й оновлюється зі зміною соціально-економічного середовища, то елементи різних підходів до формування стратегії можуть бути використані при розробці і корегуванні стратегії конкретної соціально-економічної системи.

В основі більшості методів формування та оцінки стратегії розвитку лежить ідеологія системного підходу, згідно якої економіка, галузь, підприємство при встановленні цілей, визначенні основних видів діяльності та розподілі ресурсів розглядається як складна система, що має певну свободу дій у виборі напрямів свого перспективного розвитку. При вирішенні великомасштабних завдань, зокрема, при формуванні програм соціально-економічного розвитку держави, окремих сфери і галузей використовується програмно-цільовий метод.

Для соціально-економічної системи України можлива побудова механізму стратегічного управління на основі принципів проблемно-орієнтованого підходу. Його сутність полягає у забезпеченні постійної довготривалої готовності та здатності підприємств, організацій, суспільства до сприйняття, трансформації, взаємоадаптації у створенні механізмів для здійснення якісних ривків. При розробці стратегії необхідно складати банк цільових програм, які визначають політику системи в цілому. Це дозволяє:

- розташувати цільові програми за рівнями ієрархії;
- планувати, організовувати та регулювати отримання поліпрограми ефекту;
- здійснювати стратегічний контроль та контролінг.

Поліпрограми ефект є результатом системної реалізації програм і утворюється за рахунок:

- міжпрограми кооперації ресурсів, кадрів, розробок технології та продукції, витрат від сумісного виконання програмних заходів;

- стандартизації та типізації виконання подібних функцій;
- координації, що забезпечує запобігання втрат від неузгодженого виконання взаємопов'язаних робіт по цільових програмах, взаємоінформування і компенсації відсутності одного виду ресурсів за рахунок іншого.

Розробка довгострокового прогнозу соціально-економічних процесів, як правило, реалізується на основі програмно-цільового підходу [8; 9]. Цей підхід дозволяє об'єднати різні види прогнозів (технології, ресурсних можливостей, структурних умов) в інтегрований прогноз соціально-економічного розвитку системи, а також забезпечити ефективність її функціонування на основі оптимізації програм її окремих елементів.

Дослідження соціально-економічної системи, незалежно від її масштабів та ієрархічності, передбачає моделювання її характеристик, формалізацію знань щодо неї та побудову на цій основі ефективного механізму її розвитку.

Розробка моделей є інструментом управління стратегіями розвитку і дозволяє з'ясувати логічну узгодженість дій у фінансовій, виробничій, технологічній, торговельній, соціальній та інших сферах. Сучасні умови ринку, їх невизначеність та ризикованість, сприяють формуванню різних типів стратегічних об'єднань і, як наслідок, створюють різні сукупності взаємозв'язків різного рівня.

Одним із основних питань концепції розвитку є специфіка соціально-економічної системи та особливості її геополітичного розташування. Розробка повноцінної концепції розвитку повинна ґрунтуватися на повній та достовірній інформації про об'єкт та параметри його функціонування. Може завдати істотної шкоди при оцінці об'єкта використання недостовірної інформації, що міститься навіть у обов'язковій звітній документації.

Показники функціонування підприємств, в основному, лягають в основу аналізу роботи та розвитку галузей, регіонів, держави. Наявність великої кількості показників оцінки технічного, організаційного та економічного рівня стану та перспектив розвитку підприємств говорить про складність і неоднозначність результатів оцінки. Недоліки інформаційного забезпечення оцінки додатково перекручують кінцеві результати аналізу, що переносяться на помилки у їх практичному застосуванні та формуванні рекомендацій. Небезпека таких рекомендацій для виробничих структур може визначатися кризовою областю господарювання, а концепції регіонального, галузевого та державного соціально-економічного розвитку можуть нести небезпеку у масштабах країни.

Управління соціально-економічним розвитком доцільно розглядати як циклічний процес, що здійснюється за спіраллю у послідовності, наведеній на *Рис. 1*.

Для прогнозування діяльності соціально-економічної системи необхідно проаналізувати її функціонування за попередні періоди (не менше 5 років). Процес прогресуючого розвитку за етапами може реалізовуватися у формі відповідних заходів по підвищенню рівня соціально-економічної безпеки, розширенню суспільного виробництва, підвищенню економічної ефективності, та бути пов'язаний з мінімізацією у часі вартості використовуваних ресурсів. Причому, співвідношення доходів та витрат у межах встановленого строку повинне збільшуватися. У процесі реалізації моделі розвитку повинні бути розроблені важелі впливу на об'єкт реалізації цілі.

Кінцевим завданням схеми управління соціально-економічним розвитком є здійснення впливу на розвиток подій, щоб практично процес розвитку найбільш повно відповідав бажаному. Тобто необхідно мінімізувати вплив факторів невизначеності та ризику.

Важливішими елементами моделей розвитку та їх управління є точні цілі та оціночні показники. Процес побудови моделі явища потребує ідентифікації системи порівнянням значень змінних показників за статистичними даними про стан системи в певні моменти часу. Для побудованих моделей соціально-економічної системи розробляються інструментарії оцінки ефекту за кількісними та якісними показниками функціонування, аналізуються зміни основних параметрів системи та генеруються рекомендації щодо впровадження моделей в стратегічному управлінні.

Якщо говорити про найбільш суттєві особливості встановлення системи показників та критеріїв оцінки розвитку та безпеки соціально-економічних систем, то головне полягає

у тому, що у новій системі показників найчастіше є елементи діючої. Спадкоємність не наносить шкоди реальній оцінці стану об'єкта, якщо спрямована на зміцнення соціально-економічної системи, зниження ризиків, підвищення відповідальності, економію ресурсів.

Складність розробки системи прогнозування і планування соціально-економічного розвитку підсилюється необхідністю знаходження критеріїв її оцінки. Завданням постіндустріального розвитку будуть відповідати ринкові параметри та критерії.

Рис. 1. Основні етапи управління розвитком соціально-економічної системи

Узагальнюючим показником, що органічно вміщує і синтезує відомі показники, є конкурентоспроможність. Що особливо важливо, він включає і якісні аспекти будь-якої трансформації. Цей показник має множинність визначень і звідси – методичних рекомендацій до розрахунків [10–12].

У підходах до оцінки конкурентоспроможності, як показника рівня розвитку соціально-економічної системи, необхідно дослідити три основні складові загальної проблеми конкурентоспроможності:

- по-перше, сформувані систему оцінок конкурентоспроможності соціально-економічних систем різних рівнів;
- по-друге, визначити систему показників оцінки конкурентоспроможності соціально-економічних систем різних рівнів;
- по-третє, визначити методичні підходи до обчислення оцінок конкурентоспроможності соціально-економічної системи.

З позиції національно-господарського комплексу України, конкурентоспроможність доцільно розглядати на кількох рівнях:

- на міждержавному рівні економіки в цілому;
- на рівні галузі економіки на міждержавному рівні;
- міжгалузєва оцінка окремих галузей;
- міжрегіональна оцінка конкурентоспроможності економіки регіонів у цілому та її галузей в регіонах;
- міжрегіональна оцінка конкурентоспроможності економіки великих міст у цілому та її галузей у великих містах;
- міжрегіональна оцінка конкурентоспроможності економіки міських і сільських районів у цілому та її галузей у міських та сільських районах.

Що стосується показників оцінки конкурентоспроможності, то вони мають характеризувати конкурентоспроможність соціально-економічної системи в цілому, галузей,

регіональних формувань, та враховувати ресурсну, інфраструктурну, фіскальну, політичну та економічну складові конкурентоспроможності.

Методологічні та методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності мають ґрунтуватися на логіці прийняття рішень та суті конкуренції. Логіка проста: якщо умови господарювання сприятливіші – то й результати успішніші. Рішення щодо розвитку системи приймаються не абстрактно, бо ідеальних умов у реальній економіці не буває і не може бути, через недосконалість ринкової системи. Як правило, такі рішення приймаються шляхом вибору більш прийнятних варіантів серед сукупності можливих. Тобто, в основі рішення лежить принцип порівняння і вибору кращого варіанту із можливих.

Оцінка рівня розвитку соціально-економічних систем може здійснюватися на основі показника конкурентоспроможності методом зрівняння у часі. Кількісно оцінювати необхідно рівень витрат ресурсів, що найбільш важливо сьогодні, зважаючи на високу ресурсоемність економіки України.

Процеси в економічній та соціальній сферах нашого суспільства дозволяють сформулювати перелік проблем, вирішення яких має першочергове значення для більш ефективного та динамічного реформування систем планування та обліку ресурсів України. Зокрема, необхідні:

- розробка та проведення жорсткої та ефективної державної економічної політики у сфері ресурсів;
- чітке визначення та повна підтримка промислової політики з розвитку обраних пріоритетних галузей;
- серйозне удосконалення правової, нормативної та методичної бази виробництва на державному рівні;
- активізація та відкритість інформаційного забезпечення у використанні ресурсів галузей і сфер національного господарства;
- посилення мотивації суб'єктів підприємницької діяльності усіх форм власності у реальному процесі економіки та підвищення соціальної відповідальності бізнесу;
- введення відповідних нормативних документів, що дозволяють визначити порядок та контроль ефективності використання державних ресурсів у підприємницькій діяльності;
- удосконалення статистичного обліку з метою більш ретельного врахування використання ресурсів.

Введення таких заходів необхідне, виходячи зі стану соціально-економічної системи України та рівня конкурентоспроможності національного господарства.

При оптимальному інформаційному забезпеченні показника витрат підприємствами, регіонами, галузями та в цілому у масштабах держави, його можна використовувати як основний в оцінці розвитку виробничих підсистем соціально-економічної системи.

Підвищення рівня соціально-економічної безпеки, успішне функціонування та вдосконалення господарського комплексу України пов'язані з раціональним використанням природних, матеріальних і трудових ресурсів, забезпеченням відповідних пропорцій у межах галузей, регіонів, усього національного господарства. Повинні бути сформовані нові погляди на розміщення продуктивних сил, що ґрунтуються на використанні власних ресурсів, мобілізації внутрішніх резервів, посиленні інтеграційних процесів. Слід підкреслити, що вибір шляхів і методів розвитку в Україні має впливати з її національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Куриляк В. Є. Цивілізаційний розвиток світової економіки: етапи і концепції / В. Є. Куриляк, С. О. Геращенко // Вісник Академії митної служби України. Серія «Економіка». – 2010. – № 2. – С. 31–38.
2. Ревуцький С. Ф. Теоретичні засади поняття та сутності розвитку світової економіки / С. Ревуцький // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2011. – № 2. – С. 30–33.
3. Резнікова О. О. Нові тенденції розвитку світової економіки: глобальне управління як реальність сьогодення / О. О. Резнікова // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 45–53.
4. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.

5. Наумов О. Б. Розвиток текстильної промисловості та її сировинної бази / О. Б. Наумов. – Херсон : Олди-плюс, 2004. – 396 с.
6. Гришова І. Ю. Соціальна відповідальність бізнесу як чинник соціально-економічного розвитку підприємств / І. Ю. Гришова, М. Ю. Щербата, В. В. Гришов // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – № 3 (3). – С. 17–27.
7. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми / за ред. д. е. н. М. М. Якубовського. – К. : НДЕІ Міністерства економіки України, 2005. – 410 с.
8. Павловський М. Макроекономіка перехідного періоду. Український контекст / М. Павловський. – К. : Техніка, 1999. – 336 с.
9. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / за ред. В. М. Гейця. – К. : Логос, 1999. – 500 с.
10. Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики : монографія. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 248 с.
11. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; Пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
12. Трушенко О. М. Конкурентоспроможність країни в умовах економічної глобалізації / О. М. Трушенко // Вісник Академії митної служби України. Серія «Економіка». – 2010. – № 1. – С. 96–102.
13. Гришова І. Ю. Роль консюмеризму в соціально-економічних процесах / І. Ю. Гришова, Т. Л. Шестаковська // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. – № 6. – С. 75–82.
14. Гришова І. Ю. Інвестування стратегій інноваційного розвитку суб'єктів аграрної сфери України / І. Ю. Гришова, С. С. Стоянова-Коваль // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2016 – № 4 (68). – С. 12–16.
15. Ніколюк О. В. Організаційно-інституційні імперативи політики регулювання агробізнесу в контексті забезпечення його соціально-економічного захисту / О. В. Ніколюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2016 – № 8 (69). – С. 124–130.
16. Ніколюк О. В. Удосконалення державного регулювання соціально-економічного захисту агробізнесу України / О. В. Ніколюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – 2015 – № 12 (66). – С. 124–130.

** Наумов Олександр Борисович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та маркетингу Херсонського національного технічного університету.*

** Стоянова-Коваль Світлана Савівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Одеського державного аграрного університету.*

Стаття надійшла до редакції 27 листопада 2017 р.

УДК 339.9.012:332.122

Лариса Наумова *
Віра Фомішина *

СТРАТЕГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНСЬКОГО РЕГІОНУ

У статті досліджено особливості, сильні та слабкі сторони господарства Херсонської області. Розглянуто проблеми та перспективи розвитку міжнародних економічних зв'язків підприємств регіону. Запропоновано систему заходів щодо стимулювання міжнародних економічних зв'язків господарства Херсонської області.